

TÜRK TARİHÇİ VE DİLCİLERİNE SİNO TURCİCA II

Tuncer Gülensoy

■ “Sino” (= Çin, Çince), “Turcica” da Latince “Türk” demektir. “Sino-Turcica” da “Çin Türkolojisi” anlamına gelir.

Türkiye üniversitelerinden Ankara ve Erciyes’te, Sinoloji bölümleri bulunmakta; bu bölümlerde Çin tarihi, Çin dili ve edebiyatı üzerine bilgi verilmekte, öğretim yapılmaktadır.

Çinliler; MÖ ve MS yüzyıllardan beri Orta Asya’da *Sakalar (İskitler)*, *Hunlar*, *Şatolar*, *Massagetler*, *Kök Türkler*, *Uygurlar*, *Kırgızlar* gibi Türk kavimleri ile birlikte yaşadılar. Bu Türk kavimleri Çinliler ile zaman zaman savaşmışlar, zaman zaman barış içinde yaşamışlardır. Türklerin konargöçer bir kavim olmalarından dolayı günlük hayatları, savaşları, destan, efsane ve mitolojileri sözlü olarak anlatılarak yaşatılmış ancak birkaç yüzyıl sonra -Orhun Yazıtlarında olduğu gibi- taşa kazınarak anlatılmıştır. Bu taşa kazınan yazıtlardan bazılarının da Çince yazılmış karşılıkları da bulunmuştur.

Uygurlar Dönemi’nde; Uygur yazısı ile yazılmış tarih, edebiyat ve mitoloji metinlerinin sayısı çok, konuları da oldukça fazladır.

Türkiye Türkologları (dilci ve tarihçileri) için Çin tarihi ve dili de önemli bilgiler taşımaktadır. **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi** “Sinoloji” Bölümünde, 1980’li yıllarda; **Rıza Bekin**, **Polat Utkan** gibi Sinolog meslektaşlarımız ile Tarih Bölümünde **Bahaddin Ögel**, **Ayşe Onat** gibi tarihçi hocalarımız vardı. Daha sonraki yıllarda Çin’e, Taivan’a giderek Klasik Çinceyi yerinde öğrenen tarihçi Sadettin Yağmur Gömeç, **Ahmet Taşağıl**, **Konuralp Ercilasun**, **Kürşat Yıldırım** (*Bir Zamanlar Türk İdiler: Türk Kökenli Çin Aileleri* adlı eserin yazarı), **Erhan Aydın**, **Hacer Tokyürek** adlı tarihçi ve dilcilerimiz de Çin Türkolojisi hakkında eserler vermeye başladılar. Bu arada, Doğu Türkistan’dan Türkiye’ye göç ederek Türkiye üniversitelerinde Türk dili, tarihi ve halk bilimi üzerine dersler vererek Türkoloji’ye bü-

yük katkılar sağlayan **Alimcan İnayet, Erkin Emet** gibi Uygur Türklerini de unutmamak gerekir.

Türk kültür tarihçilerinin önde gelen isim Bahaddin Ögel'i, DTCF'de profesör iken tanıdım. *Türk Mitolojisi, Türk Kültürü'nün Gelişme Çağları, Hun Türkleri, Türk Kültür Tarihine Giriş* (9 cilt), *Türk Mitolojisi* (2 cilt) adlı eserleri ve onlarca bilimsel makaleleri vardı. 1987 yılında da **Ögel, Osman F. Sertkaya** ve **ben**, Moskova üzerinden Ulanbator'a giderek Altayistler Kongresi'ne katılmıştık. Dönüşte Ögel Hoca, bana *SİNO-TURCİCA Çingiz Han ve Çin'deki Hanedanının Türk Müşavirleri* adlı eserinin 1964'te Taivan'da basılan orijinal nüshalarından birisini adıma imzalayarak armağan etmişti. Bu eserde geçen Türk **kişi, yer (şehir, dağ, ova), su (nehir, göl, deniz)** adlarından ve o adların Çincedeki söylenişlerinden yararlanmıştım. Bu eserden o zamanlar pek çok tarihçi ve dilci Türkologun haberi yoktu. Taivan baskısından 38 yıl sonra, 2002 yılında İstanbul'da ofset usulü ile çoğaltılan kopyasının da meraklılarına kaynak olduğunu biliyorum.

SİNO-TURCİCA'nın Türkoloji için çok önemli kaynak olduğunu belirtmek isterim. Orta Asya Türk tarihi, kişi adları, yer adları üzerine çalışma yapacak olan Türkologların bu eseri mutlaka kullanmaları gerektiği gibi, bu eserdeki bilgilerin eksik kalanlarının "Klasik Çince"yi iyi bilen Türk tarihçi ve dilcileri tarafından **SİNO-TURCİCA-II** adlı eseri hazırlamaları gerekmektedir. Bu zor fakat zevkli çalışmanın finansmanı, Türk Tarih Kurumu ya da Türk Dil Kurumu tarafından karşılanabilir. Bu işi yapacak kişiler de hemen hemen orta yaşlarda olup onların bilgi ve birikimlerinden yararlanılabilir.

Aşağıda verilen Türkçe (kişi, yer ve madde) ile Çincedeki karşılıkları yalnızca bu çalışmanın önemini vurgulamak için bazı örneklerdir. Ortaya çıkacak kaynaklı sözlük **Türkçe-Çince, Çince-Türkçe** olarak hazırlanarak kullanımı kolaylaştırabilir.

SİNO-TURCİCA

<u>Türkçesi</u>	<u>Anlamı</u>	<u>Çincesi</u>
Abakan Suyu		A-fu
Akdağ / Ekdağ		Pai-shan
Aksu		Ta-shih-cheng
Alp İnanç	(Kırgız devlet adamı)	Ho-i-nanchih
Altay Dağları		Chin-shan
Arıs Irmağı		A-te
Baga	(kağan, unvan)	Mo-fu
Barköl		P'u-lei
Basmıl		Pa-hs-mi
Bayan Çor		Mo-yen Ch'o
Bayırku	(Türk boyu)	Pa-ye-ku / Pa-ye-k'u

Türkçesi	Anlamı	Çincesi
Benekli At(lar)		Po-ma / Pi-ts'u / E-lo-chih
Beşbalık	(yer adı)	Pei-t'ing
Beyaz Atlı Türkler		Po-ma T'u-chüe
bilge		pu-chia
Bizans / Aparaum /		Fu-lin
Apa rum		
Böğü / Küçük Kağan		Fu-chü
Bugu / Bugut	(Türk boyu)	P'u-ku
Buyruk Çor		Mei-lu-ch'o
Çerçen	(Doğu Türkistan'da)	Shan-sahan
Çora (kağan)		Ch'u-lo
-	"Deli Hükümdar"	K'uang-wang
Dokuz (Tokuz) Oğuz		Chiou-hsing
Ediz	(Türk boyu)	A-tie / Hsi-tie
Fergana		Ta-yüan
"Gögün Büyük Oğlu"	(İmparator)	Hou-lou-pu-lo
Gök Türk		Po-ma T'u-chüe
Hami / Kumal		İ-wu
Hazar Denizi		Te-i Hai
İlge	(Kutlug'un oğlu)	Mo-chü
İnel Kağan		İ-nie
İl Kağan	(unvan)	Chie-li / Hsie-li
İlci	(Kara'nın unvanı)	i-shi-chi
İnanç		İ-nan-chu
İnci / Yincü		Chen-chu
İşbara		İ-shi-po
İzgil	(Türk boyu)	Ssu-chie
Kanlı	yüksek arabalı, kağnılı	Kao-ch'e
Kapgan		Mo-ch'o
Kara	(Bumin'in oğlu)	K'o-lo
Kara Arabalı Oğulları	(kabile)	Hei-ch'e-tzu
Karaşar		Yen-ch'i
Kırgız	"Sarı kızıl yüzlü"	Ke-k'un / Chien / Chien-kun / Hsia-chia-ssu / Chia-chia-ssu / Chia-chia-ssu
Kıtan		Ch'i-tan
Kızıl Vadi		Ch'ih-ku
Kore		Kao-li
kopuz	telli saz	Hsiou-pu (K'un-hou)
-	nefesli saz	Pi-li
-	vurmalı saz	Pi-p'a
kotuz	(yaban sığı)ı	Ku-tu

Türkçesi	Anlamı	Çincesi
Kuca		Ch'ü-shih /An-hsi
Kukunor	(Mavi göl) (< köke+nogur)	Ch'ing-hai
Kurla		Ch'ü-li
Kurt Dağı		Lang-shan
küng	(cariye)	ch'üen
Lobnor		Lou-nar
Lukçun	(deniz adı)	Lu-hun
Maveraünnehir		K'ang-chü
Mete	bahadır	Mo-tu
Ogur ?		Hu-chie
Ozmuş	(Költigin'n oğlu)	Wu-su-mi-shih
Ötüken		Yi-tu-chin shan
Pamir Dağları		Ts'ung-ling
Sagdiana		Kang-chü
Semer kand		K'ang-chü
Semiz	(kişi adı)	K'un-mi Wen-chu-mi
Sir Tarduş		Hsie-yen-t'uo
Tabgaç		T'o-pa
Tafgan Dağı		T'an-han
Ta-lo	“büyük mutluluk”	Semiz'in 3. oğlu. –
Tarduş		Hsie-yen-tao
Taspar	(Mukan'ın kardeşi)	T'a-po / Ta-bo
Taşkent	taş ülkesi	Shih-kuo
Temir Dağı		T'ie-shan
Teoman		T'ou-man
Tibet		Tu-fan
Tirek İnanç	(Kırgız elçisi)	Ti-tei-ssu-nan-chu
Tokmak	(yer adı)	Suei-ye
Tongra	(Türk boyu)	T'ung-lo
toygun	(toy '=meclis'un üyeleri)	ta-guan
Tölengit		To-lan-ko
Töles		T'ie-le
Törü	(kişi adı)	T'u-li
Turfan	(yer adı)	Kao-ch'ang
Tuva		T'u-po
Ulu Gök'ün Oğlu	(unvan)	Huo-lu-fu
Yaka Arık		Po-han
“Yüksek Arabahılar”		Kao-chie